

ПРАЦЮЄМО З ВИХОВАТЕЛЯМИ

Безсумнівно, ніхто не може заперечити значимості впливу живого літературного слова на душі дітей. Але чи завжди літературне слово «живе»? Чи кожному педагогу природою дано розповідати, читати, говорити з дошкільниками так, щоб вони жадібно вбирали в себе все почуте? Чи кожному вихователю вдається виховувати літературним, динамічним, інтонаційно-правильним словом? Відповісти для себе на ці запитання та вдосконалити власну майстерність у виразному читанні допоможе вихователям участь у системі тренінгів. У цьому числі пропонуємо перший із цих тренінгів

Наталія СИРОТИЧ,
викладач кафедри дошкільної
освіти Педагогічного інституту
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Формуємо навички виразного читання різножанрових дитячих творів: система тренінгів для вихователів

У одному з дошкільних закладів був проведений цікавий експеримент. Серед двадцяти дітей старшої вікової групи провели опитування на тему «Ваші улюблені мультфільми». Діти назвали багато мультфільмів та навіть детально переказували зміст деяких із них.

Згодом педагоги запросили до дошкільного закладу професійного актора-читця, який упродовж дня виконував роль своєрідного помічника вихователя. У коло обов'язків актора входив «супровід живим словом» усіх процесів життєдіяльності дошкільників, тобто виконання напам'ять віршів, казок та оповідань під час прогулянки, спостережень, ігор з дітьми, перед денним сном тощо.

Наприкінці дня актор-читець узяв до рук велику кольорову книжку і сів у куточку групи, на килимку, гортаючи книжку й читаючи мовчки. Вихователь звернувся до дітей: «Пропоную вам зробити вибір. Зараз кожен з вас може назвати свій улюблений мультфільм — і я увімкну його. Або можете підійти до актора й попросити в нього читати вголос те, що він зараз читає мовчки».

Виникає запитання: чи міг вихователь увімкнути одразу двадцять улюблених мультфільмів? Певно, він і сам хвилювався, знаючи, що цю обіцянку виконати неможливо. Проте хвилювання виявилось марним — за мить усі діти були біля актора.

Звісно, це було колективне рішення і, цілком можливо, якби дітей опитували поодиночі, то окремі з них обрали б перегляд мультфільму. Та все ж, висновок очевидний: жоден найцікавіший і найпопулярніший мультфільм не замінить живого літературного слова.

Ключові слова:

тренінг для вихователів;
техніка виразного
читання; мовне дихання;
робота над мовним диханням;
техніка мовлення; елементи
техніки мовлення; вправи на
розвиток мовного дихання

Як оживити літературне слово?

Кандидат педагогічних наук Алла Гончаренко **називає художнє слово рушієм розвитку** в дошкільників мовленнєво-комунікативної компетентності та формування ціннісного ставлення до світу, а **дитячу літературу — чинником виховання** та засобом і способом педагогічного впливу на дошкільників.

Педагог Василь Сухомлинський запропонував **своєрідний метод визначення вміння вихователя «живо говорити»**. Корифей педагогічної науки не пропонував проводити іспити чи влаштувати акторські кастинги, а говорив просто і влучно: «Послухайте, як він говорить зі своїми вихованцями, і відчуєте, що означає виховання словом. Здається, що кожне слово, з яким він звертається до дітей, спрямоване на ту саму хвилю, що й потаємні струни дитячої душі. Він знає, яку реакцію викличе в дитячих серцях кожне його слово, і будить словом саме ті почуття, які треба збудити в цей момент. Таке вміння володіти словом іде від великої внутрішньої культури, від знання душі дітей, від життєвої мудрості, від морального права вчити і повчати...».

Однак сучасні мультфільми дуже часто пробуджують «саме ті почуття, які не треба збудити в цей момент». І вихователі не лише не знають, а й не бачать, «яку реакцію викличе в дитячих серцях» мультіплікаційна стрічка.

Тож **пропонуємо систему тренінгів «Формування навичок виразного читання різножанрових дитячих творів», спрямованих на вдосконалення вмінь сучасних вихователів:**

Структура тренінгів для вихователів:

- *вступна частина* — створення позитивного емоційного настрою учасників тренінгу, повідомлення тренером тематики тренінгу, ближче знайомство учасників тренінгу між собою
- *основна частина* — тренувальні вправи з розвитку техніки читання художніх творів, міні-лекція тренера, робота з текстами дитячих художніх творів
- *заклучна частина* — робота в групах, колективний виступ учасників тренінгу, вправа-релаксація

- *застосовувати* в практичній педагогічній діяльності техніку виразного мовлення;
- *самостійно опрацьовувати* партитуру твору для виразного читання, враховуючи специфіку жанру;
- *майстерно виконувати* літературні твори для дітей за допомогою засобів мовної та логіко-емоційної виразності читання;
- *надавати* фахові консультації батькам дітей дошкільного віку щодо виразного читання творів для дітей.

У цьому числі пропонуємо перший тренінг із розробленої системи на тему «Техніка мовлення. Робота над мовним диханням» (*див. Додаток¹*). Під час цього тренінгу вихователі матимуть змогу зрозуміти значення правильного дихання у процесі виразного читання та повправляються у застосуванні елементів техніки мовного дихання.

¹ У розробці тренінгу зірочкою позначені вправи, розроблені автором. — Прим. авт.

Техніка мовлення. Робота над мовним диханням

Тренінг для педагогів дошкільних навчальних закладів

Цільова аудиторія: вихователі дошкільних навчальних закладів.

Кількість учасників: не більше 20 осіб.

Тривалість тренінгу: до 1,5 год.

МЕТА:

- розкрити учасникам значення мовного дихання як невід'ємної складової техніки мовлення читця;
- удосконалювати вміння учасників тренінгу досягати правильного фонаційного дихання за допомогою тренувальних вправ;
- розвивати вміння застосовувати в освітньому процесі елементи техніки мовлення та прийоми виразного читання.

ХІД ТРЕНІНГУ:

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Структура:

- знайомство учасників між собою;
- повідомлення тренером теми та мети тренінгу;
- ознайомлення з планом роботи протягом тренінгу;
- прийняття учасниками правил роботи групи.

Тренер вітається з учасниками й налаштовує їх на плідну співпрацю. Розпочавши тренінг, розповідає учасникам притчу «Дихання та мудрість».

Тренер: Один чоловік якось запитав у мудреця: «Як мені стати мудрим?». Мудрець нічого не відповів. Лише повів чоловіка до річки та запропонував зайти у воду по плечі, а згодом — повністю занурив чоловіка з головою і притримував своєю рукою. Коли за кілька секунд чоловік виринув, мудрець запитав у нього:

- Скажи, чого ти хотів найбільше, коли був під водою?
- Дихати! Я хотів повітря, щоб дихати! — відповів чоловік.
- А чи не хотілося тобі у цей момент багатства, слави, влади або задоволення?
- Ні, учителю, я хотів лише повітря, щоб дихати. Я думав лише про те, коли знов зможу вдихнути.

І тоді мудрець сказав: «Щоб стати мудрим, тобі потрібно захотіти мудрості так, як ти щойно хотів повітря. Не мрій про багатство, славу, владу, задоволення... Якщо будеш прагнути мудрості так пристрасно, як щойно прагнув дихання, ти обов'язково станеш мудрим».

У цій давній притчі глибоке й вічне поняття «мудрість» порівнюється з поняттям «дихання». Усі ми знаємо, що без повітря, без дихання життя неможливе. Але, ймовірно, не здогадуємося про інші факти, доведені ученими, як-от:

- короточасні затримки дихання можуть замість медикаментів зняти головний біль, подолати дратівливість, безсоння, апатію;
- дихальні м'язи потрібно тренувати і зміцнювати під час велопробіжок, у басейні або за допомогою спеціальних дихальних вправ;
- на добу людині потрібно приблизно 500 л повітря і відповідно 23 000 вдихів і видихів;
- частота нашого дихання залежить від пори року, оскільки наш організм також частково «впадає» у зимову сплячку.

Як бачите, колеги, значення правильного дихання у нашому житті складно переоцінити. Під час сьогоdnішнього тренінгу ми поговоримо про ще одну властивість нашого дихання — робити художній текст «живим», рухливим — динамічним чи заспокійливим. І, можливо, вперше пізнаємо «художні» властивості наших вдихів та видихів.

Арт-вправа «Кольорове повітря»*

Тривалість: 7–10 хв.

Обладнання та матеріали:

- аркуш із зображенням легень та кольорові олівці — для кожного учасника;
- аудіозапис музики флейти.

Тренер роздає учасникам аркуші з малюнком легень, набір кольорових олівців. Вмикає музичний супровід — аудіозапис ніжної інструментальної музики флейти (як запевняє арт-терапевт Ольга Созонік, саме звуки флейти відповідають звуковому ритму роботи легень і сприяють їх розширенню).

Продовження Додатка

Тренер: Пропоную вам уявити, яке забарвлення має наше дихання під час читання дитячих художніх творів, і розфарбувати зображення легенів «кольоровим повітрям». Свою фантазію можна проявляти як у використанні кольорів, так і в зображенні квітів, звірят тощо.

Після завершення роботи тренер запрошує всіх до спільного кола. Учасники коротко розповідають про себе та демонструють свої творчі роботи. Малюнки учасників тренер прикріплює на дощці за допомогою скотчу.

Віттак тренер ознайомлює учасників із планом роботи групи.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Структура:

- міні-лекція тренера;
- активна участь членів групи у колективних тренувальних вправах з розвитку техніки читання художніх творів;
- робота учасників над різними складовими партитури читання дитячих художніх творів.

Тренер: Виразне читання художніх творів дітям дошкільного віку потребує від нас, дорослих, не лише теоретико-методичних знань із курсу «Виразне читання», а й володіння технікою мовлення. Іншими словами, практичне засвоєння елементів техніки мовлення є фундаментальною та незамінною складовою мистецтва виразного читання.

Кандидат педагогічних наук Олена Ворожейкіна технікою мовлення називає досконале володіння мовленнєвим апаратом, уміння правильно користуватися мовою і мовленням. Учені виокремлюють такі **основні елементи техніки мовлення**, як:

- дихання;
- голос;
- дикція;
- орфоепія;
- артикуляція;
- засоби логіко-емоційної виразності.

Отож, сьогодні йтиметься про один з найголовніших елементів техніки мовлення — дихання. Чому, на вашу думку, освоєння техніки дихання передує роботі над дикцією, мімікою чи артикуляцією?

Тренер вислуховує відповіді учасників тренінгу, записуючи найціткіші з них на окремих (жовтих) аркушах паперу та прикріплює їх до дошки.

Коли відповіді учасників тренінгу вичерпаються, тренер прикріплює один за одним блакитні аркуші, на яких заздалегідь надруковані думки науковців про «плюси» правильного мовного дихання. Кожен з висловів тренер зачитує та пояснює, після чого дає коротку теоретичну довідку про чотири типи фонаційного дихання та на власному прикладі демонструє основні прийоми техніки правильного мовного дихання.

Тренер: Науковці називають багато «плюсів» правильного мовного дихання, зокрема:

- Дихання безпосередньо пов'язане з паузами, тому часте набирання повітря під час читання створює нічим не виправдані паузи, а це, своєю чергою, впливає на красу мовлення. Дихання із широкими інтервалами позбавляє читця можливості робити необхідні за змістом паузи і призводить до монотонного мовлення. (Олена Ворожейкіна)
- Дуже важливо навчитися вдихати носом і робити довгий та спокійний видих. (Ірина Феофанова)
- Автоматизувати діяльність дихального апарату — означає підкорити процес дихання своїй волі. Правильного дихання, що потрібне для виразного читання, можна навчитися. І цього можна досягти лише під час тренувальних вправ. (Олена Ворожейкіна)
- Недобір дихання — причина слабкого звуку, перебір — здавленого. (Володимир Абрамян)
- Дихання має бути непомітним як для виконавця, так і для сторонньої особи. (Олена Ворожейкіна)
- Роботу над диханням слід розпочинати з формування постави — вміння володіти тілом у спокої та русі (стежити за тим, щоби правильно тримати спину, живіт, шию). (Алла Капська)
- Вдихати велику кількість повітря шкідливо. Голос стає здавленим, зникає властивий йому тембр. (Ірина Феофанова)

Вправи на мовне дихання та на техніку мовлення на основі читання дитячих художніх творів

Вказівки для тренера:

- подібні вправи необхідно проводити в добре провітреному приміщенні з доступом свіжого повітря;
- учасникам слід наголосити, що «суть проведення вправ полягає не в тому, щоб

уміти набирати значний запас повітря в легені при вдиху, а в тому, щоб оптимальний запас набраного повітря якнайраціональніше використати в процесі мовлення» (Олена Ворожейкіна);

- під час вправ учасники тренінгу мають бути розташовані у спільному колі;
- тренер має чітко демонструвати виконання кожної вправи та стежити за правильністю виконання вправ учасниками тренінгу;
- кожну вправу слід повторити по 2–4 рази;
- якщо тренер помічає серед учасників «атмосферу втоми і виснаження», кількість вправ необхідно скоротити (на вибір тренера);
- тренер сам має добре володіти технікою правильного мовного дихання.

Обладнання та матеріали:

- тексти віршів Григорія Фальковича та Івана Андрусяка для кожного учасника;
- аудіозапис музики флейти — ніжна інструментальна, повільна, швидка;
- пластикові стаканчики та соломинки для кожного учасника (усередині кожного стаканчика — невелика кількість мильної рідини: вода та рідке мило без запаху);
- смужка паперу — для кожного учасника.

Проціджування повітря

(за Аллою Капською)

Тренер: Сядьте вільно, ноги поставте перпендикулярно до підлоги; спину тримайте рівно, але не напружено. Зробіть активний видих зі звуком «п-ф-ф-ф...». Під час видиху пам'ятайте: повітря «не вистрілюємо», а «проціджуємо» крізь зуби. Якщо повітря не вистачає, спокійно вдихаємо його через ніс.

У стоматолога*

Тренер: Уявіть собі, що ви сидите у кріслі в кабінеті стоматолога. Відкрийте рот не дуже широко, але намагайтеся зовсім не змикати губи. Вам потрібно читати вірш Григорія Фальковича, вдихаючи повітря лише носом.

Тренер роздає кожному учаснику текст вірша.

І тільки у сьомім, у спальнім вагоні
Чекали світанку замріяні коні,
Злітали над потягом, над перегоном,
Когось виглядали над сьомим вагоном,

І знов повертались крізь вікна бездонні —
Звичайні-казкові-небачені коні:
Без яблук і в яблуках, сині й червоні,
Копита — посріблені,
Гриви — розвітрені,
Крила — прозорі,
Очі — як зорі.

(Григорій Фалькович)

Вишневий сад

(за Аллою Капською)

Тренер вмикає музику флейти.

Тренер: Станьте прямо, уявіть собі, що ви — у весняному саду. Ви близько підійшли до гілки вишні і вдихнули запах цвіту. Після вдиху ви ніби затримуете в собі цей запах (робіте паузу) і видихаєте повільно, щоб довше зберегти відчуття запаху цвіту. При повторному виконанні вправи тренер може називати інші рослини.

Вдих — звук»

(за Володимиром Абрамяном)

Тренер: Колеги, прошу повторювати за мною такі дії:

- робимо глибокий довгий вдих. На видиху вимовляємо звуки «жжжжж, ззззз, нннн, мммм, уууу...» — до повного видиху;
- робимо глибокий короткий вдих. На видиху вимовляємо звуки «ббб, ддд, ггг, бдг, дбг, гдб; зс, сз, пб, тд, бп, дт, кг, гк, мн, нм, жш, шж; дз, дж» — до повного видиху;
- робимо глибокий довгий вдих. На видиху вимовляємо склади «мам-мом-мум-мім-мем-мим» — до повного видиху.

Дихання по рядках*

Тренер: Колеги, прошу повторювати за мною такі дії:

- легко й нечутно вдихаємо повітря носом. На видиху повільно прочитуємо перший рядок вірша Івана Андрусяка (текст вірша тренер роздає кожному учаснику);
- знову вдихаємо повітря через ніс, але тепер на видиху спокійно промовляємо підряд два рядки вірша (далі — три і чотири підряд на одному видиху);
- прочитуємо перші три рядки на одному видиху, а перед прочитанням четвертого вдихаємо потрібну кількість повітря.

Продовження Додатка

У темному-темному лісі
Жив темний-претемний ліс,
А в темнім-претемнім лісі
Було дуже темно скрізь
(Іван Андруссяк)

Закриті ніздрі

(за Іриною Феофановою)

Тренер: Колеги, прошу повторювати за мною такі дії:

- на рахунок «один» — закриваємо пальцем правої руки праву ніздрю, робимо вдих носом;
- на рахунок «два» — затримуємо дихання і в цей час змінюємо руку і закриваємо ліву ніздрю;
- на рахунок «три» — видихаємо через праву ніздрю.

Бульбашкомюзика*

Тренер роздає кожному учаснику пластиківі стаканчик та соломинку. Після короткого інструктажу щодо виконання вправи вмикає ритмічний музичний супровід флейти (спочатку — повільний, згодом — швидкий).

Тренер: Колеги, всередині кожного стаканчика — невелика кількість води з рідким милом. Ваше завдання — швидко вдихати носом повітря та повільно видихати у трубочку, намагаючись «булькати» у ритм музики.

Смужка паперу

(за Іриною Феофановою)

Тренер роздає учасникам невеликі смужки паперу.

Тренер: Колеги, прошу зайняти вихідне положення — стоячи. Смужку паперу тримаємо вертикально перед ротом. Потрібно подути на неї не сильно, а так, щоб вона трохи відхилилася. Не слід поспішати! Важливо утримати смужку відхиленою упродовж певного часу. Стежте за тим, щоб смужка перебувала у якнайстабільнішому положенні, не рухаючись різко. Домагайтесь легкого і рівномірного дихання.

Колисковий вітерець*

Учасники об'єднуються в пари. Тренер роздає кожному учаснику уривок з вірша Івана Андруссяка.

Тренер: Колеги, прошу учасників кожної пари стати одне навпроти одного. По команді один з вас має зробити швидкий вдих носом і повільно, ніжно подути на партнера у парі — «обгорнути, заколисати» його повітрям з ніг до голови. Свій

видих розраховуйте так, щоб залишилося повітря на вимовляння одного рядка з вірша. Схема така: вдих — видих — перший рядок із вірша — вдих — видих — другий рядок із вірша і так до останнього. По закінченні партнери міняються ролями.

Засинає бегемот,
Позіхнувши на весь рот.
Біля нього моститься
Ніжна бегемотиця,
Й бегемотенята
Полягали спати.
(Іван Андруссяк)

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Структура:

- робота учасників у малих групах (не більше 5 осіб);
- колективний виступ учасників тренінгу;
- участь у вправі-релаксації.

Вправа «Квіткова партитура»*

Обладнання та матеріали:

- текст вірша «Хатка, яку збудував собі Джек» у перекладі Івана Малковича та Юрія Андруховича² — один аркуш формату А-3 з текстом на підгрупі;
- наклейки у формі квітів;
- аудіозапис музики флейти, який звучатиме легким фоном під час виконання вправи.

Тренер об'єднує учасників у малі групи по 3–5 осіб, роздає кожній групі текст вірша «Хатка, яку збудував собі Джек» та наклейки у формі квітів (зображення квітки у цій вправі асоціюватиметься із вдихом — вдихаємо запах квітів).

Тренер: Колеги, завданням для кожної групи є уважно прочитати текст вірша та наклеїти квіти перед тими рядками, де читцю потрібно буде набрати в легені повітря.

Виконання вправи завершується колективним виступом учасників тренінгу, під час якого кожна підгрупа читає тексти зі своєю «квітковою партитурою». Вірш слід читати усією підгрупою, поділивши строфи між собою. Головна умова — робити вдих у тому місці тексту, де приклеєна квітка (учасники орієнтуються на партитуру своєї підгрупи).

² Цей твір ви зможете знайти на форумі порталу «Педрода», у розділі «Методичний кабінет», тема «Корисні додатки до публікацій». — Прим. ред.

Вправа-релаксація «Ті, що видихають хмари»
(за Оленою Єфремовою)

Учасники сидять на стільцях у спільному колі. Тренер вмикає інструментальну музику флейти «для релаксації» і пропонує всім зручно вмотитися на своїх стільцях, за бажанням заплющити очі і спокійно вдихати та видихати, намагаючись зробити своє дихання майже нечутним. А відтак супроводжує вправу поданими нижче фразами, які неголосно промовляє з інтервалом у 2–3 хв.

Тренер:

- Ким ви будете сьогодні? Ви будете тими, що видихають хмари. Отож, за допомогою свого дихання прикрасьте небо маленькими пухнастими хмаринками і великими пухкими хмарами. Все у ваших устах!

- Ким ви будете сьогодні? Факірами, що розважають дітей. Ви кожним своїм видихом випускатимете гарячі шматки полум'я, щоб зігріти та вразити своєю майстерністю інших. Все у Ваших устах!
- Ким ви будете сьогодні? Метеликами, що легким тріпотінням своїх крил огорнуть прохолодою маленьку квіточку в спекотний день. Все у ваших устах! У вашого дихання великі можливості!
- Повторення першої фрази.

Тренер коротко підбиває підсумки тренінгу, дякує учасникам за активну співпрацю і запрошує їх узяти участь у наступному тренінгу запропонованої системи.

РЕТРОПЕРЕДПЛАТА

ШАБЛони І РОЗРОБКИ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛЯ-МЕТОДИСТА

Шановні читачі!

У 2014 році вийшли такі КОЗА-ДИСКИ:

Випуск 2014.1

Співпраця з батьками

Випуск 2014.2

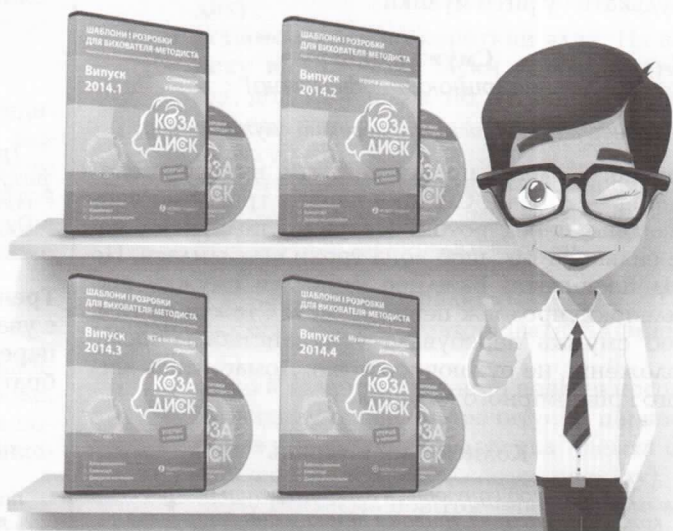
Ігрова діяльність

Випуск 2014.3

ІКТ в освітньому процесі

Випуск 2014.4

Музично-театральна діяльність

Торішні випуски КОЗА-ДИСКА ви можете придбати в редакції

0 44 586 56 06
callback 0 800 212 012
peredplata@mcf.com.ua

Повний зміст кожного випуску — на порталі освітян України «Педрада»

www.pedrada.com.ua